

Een essay over een dwarsdoorsnede in de tijd van de Latemse kunstscène.

## **1924, 100 jaar later...**

In kader van 1200 jaar Sint-Martens-Latem organiseert de Latemse Kunstkring een terugblik op een tentoonstelling die in 1924 plaats vond.

De tentoonstelling 'Laathemsche Kunstkolonie' was in 1924 een merkwaardig kunstevenement: twee dorpsnotabelen, Hugo Van den Abeele en George Chabot, organiseerden een 'kunsttentoonstelling' met beelden, schilderijen, tekeningen en boeken die te 'Laathem zijn ontstaan en ingegeven'. En dat in de piepkleine, landelijke gemeente met nauwelijks 1500 inwoners! Men wou een overzicht geven wat op artistiek vlak leefde in de gemeente sedert de



*Hugo Van den Abeele door Herman Maes. Hugo was gemeentesecretaris van de gemeente Sint-Martens-Latem. Hij erfde het sociaal-artistiek kapitaal van vader Albijn Van den Abeele, vroegere secretaris en burgemeester van Latem. De familie Van den Abeele is generaties lang verbonden aan de Latemse Kunst.*

komst van de 1<sup>ste</sup> generatie kunstenaars die op het einde van de 19<sup>de</sup> eeuw waren neergestreken. Het was bovendien de eerste keer dat de kunstenaars die te Latem woonden en werkten als een groep werden voorgesteld. Daarmee kreeg de omschrijving 'de school van Latem' gestalte. Een

begrip dat overigens toen en tot vandaag voor de nodige discussies zorgt. Was het een school, een kolonie of simpelweg een groep?

Karel Van De Woestijne, de peetvader van de Latemse Kunst, bekeek dit alles vanuit zijn eksternest in de Rotterdamse Courant met argusogen. Volgens hem was zeker een schifting nodig gezien het enorme aanbod. <sup>1</sup>



Georges Chabot aan zijn werktafel. Chabot was Gentenaar/Ledeberg, die ruime tijd ook verbleef in Latem. Hij was belastingsambtenaar, maar ook schilder, met een passie voor de kunst die hij neerschreef in talrijke recensies, publicaties.

Maar de inrichters gingen vakkundig te werk. Er werd een eenvoudige maar overzichtelijke affiche gedrukt met als titel: de *Laatemsche Kunstenaarskolonie*. In het tijdschrift 'Sélection' (aug. 1924) verscheen een aankondiging met als titel *Exposition des Artistes de Laethem- St. Martin*. Beide titels suggereren toch een binding al was het maar de verblijfplaats zelf. Op de tentoonstelling kwamen de meeste bekende 'Latemse' namen voor zoals de gebroeders De Smet, De Saedeleer, Permeke, Minne, Van den Berghe, Servaes. Maar ook minder grote namen die in de geschiedenis ondergesneeuwd raakten stonden op de speciaal daartoe gedrukte affiche zoals Coddron, Lippens, Maes, DuBar en andere. In de talrijke recensies achteraf werden er geen bemerkingsen gemaakt als zouden er artiesten ontbreken, wat toch aantoont dat de inrichters hun best hebben gedaan om toch een zo'n volledig mogelijke selectie te maken! In totaal werden er

---

<sup>1</sup> VAN DE WOESTIJNE, Karel, *Verzameld journalistiek werk. Deel 12. Nieuwe Rotterdamse Courant december 1922-juli 1924*. (ed. Ada Deprez). Cultureel Documentatiecentrum, p.648-651.

meer dan 80 kunstobjecten van meer dan 40 kunstenaars getoond in een tent en aanpalend in het vroegere schildersatelier van Dessenis en Van de Woestijne. Het was eigenlijk nauwelijks meer dan een hok, waarvan de houten vloer het overigens begaf tijdens de opening juist op de plaats waar de corpulente Valerius De Saedeleer stond.<sup>2</sup>

Op de regenachtige 24 augustus werden openingstoespraken gehouden onder meer door Jules De Praetere en Hippolyte Fierens-Gevaert. Jules De Praetere was een oude gekende in de gemeenschap van de Latemse kunstenaars.<sup>3</sup> Kort na de eeuwwisseling woonde hij enkele jaren in Latem, beleefde hij het kunstgebeuren van de 1<sup>ste</sup> generatie en nam er ook actief deel aan. Het is één van de figuren die onderbelicht zijn in onze kunstgeschiedenis. Zijn schilderwerken zijn minder gekend, maar zijn realisaties op vlak van de toegepaste kunsten, en specifiek zijn ontwerpen van gebruiksvoorwerpen, interieurs ...zijn al helemaal onderbelicht. Hij was een van de belangrijkste vertegenwoordigers van de 'arts and craft'-beweging in Vlaanderen.<sup>4</sup> In 1924 was hij enkele maanden terug van buitenlandse tewerkstellingen en was hij opnieuw begonnen als kunstschilder. Naar verluid werd zijn autoriteit niet betwist door de collega's en werd hij de spreekbuis van de eerste generatie.

Met de keuze voor Hippolyte Fierens-Gevaert als de volgende inleider, maar nu in het Frans, tilde men de lokale Latemse kunst naar een nationaal zelfs internationaal niveau. Hippolyte Fierens-Gevaert was immers op dat moment conservator van de Brusselse *Musea voor Schoone Kunsten* maar tevens kunstrecensent onder meer in het Franse notoire kunstschrift *Journal de Débats* waarin hij de Latemse Kunst regelmatig besprak.

De inleidingen werden respectievelijk in het Nederlands en Frans gegeven. Deze tweetaligheid blijft een markant gegeven in de geschiedenis van het dorp want de plaatselijke bevolking was overwegend Nederlandstalig. Maar met de immigratie van de Gentenaars, die in de 'betere' middens het Frans - veelal een Frans met Gentse accenten - hanteerden als een sociaal differentiatie-element, werd het ook geïmporteerd in de landelijke gemeente waar men in hoofdzaak het plaatselijk dialect sprak.<sup>5</sup> Het is een van de nevenkenmerken van het gentrificatieproces dat was ingezet op het einde van de 19<sup>de</sup> eeuw nl. dat ook sociaal-culturele elementen mee immigreren en zich nestelen in de lokale cultuur.

## Ondertonen

Die tweetaligheid werd ook opgemerkt door de toenmalige pers zoals in de verslaggeving van *Het Laatste Nieuws* van 23 sept. 1924. De verslaggever A. Hans, ging evenwel verder en verwees naar de opkomende 'Vlaamse zaak'. Hij vermeldde onder meer de aanwezigheid daarvan in Sint-Martens-Latem door de opvoeringen van het Vlaamse Volkstoneel aan te halen. Dit Vlaamse Volkstoneel, vooral een Gents initiatief met een sterk geëngageerd Vlaams profiel, zou ook de volgende jaren in Latem/Deurle een vaste stek vinden, eerst in het 'witte kasteel' te Deurle, later in de wijk Heidebergen te Latem en tenslotte in het domein van de Dominicanen ( de Kluis).

---

<sup>2</sup> Een verslag over de tentoonstelling in: CHABOT, George, 'La première génération de peintre au village de Laethem St-Martin.' in : *Gand Artistique. Revue mensuelle illustrée traitant des question d'art plastique, musical et littéraire*, dec.1924, nr. 12, p. 283- 296.

<sup>3</sup> VAN PUYVELDE, Leo, 'De schilder en sierkunstenaar Prater.' In: *Onze Kunst. Geïllustreerd maandschrift voor beeldende en decoratieve kunsten*, deel 23, mei-juni 1926, p. 45 – 66.

<sup>4</sup> *Arts and Crafts vandaag in Vlaanderen*. Themanummer Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen, 1996,1.

<sup>5</sup> Een goede beschrijving van het Latem rond de eeuwwisseling 19<sup>de</sup> / 20<sup>ste</sup> eeuw in: DURNEZ, Els en SOMERS, Marc, *Latemse memoires. Herinneringen van Mevr. Karel Van de Woestijne en Julius De Praetere*, uitg. Haedewijch-Antwerpen, 1995.



Het wist telkenmale honderden 'Vlaamsgezinden' vooral uit de stedelijke regio op de been te brengen.

De Vlaamse ondertoon vindt men ook terug in de teksten van Chabot en de Vlaamsgezindheid van Hugo Van de Abeele was gekend.

Dit sloot aan bij de zoektocht naar het authentieke, de ware aard van de 'Vlaamse' cultuur waartoe vooral het expressionisme zich uitstekend toe leende.<sup>6</sup>

Een andere ondertoon van de expositie is het religieuze sentiment. Men heeft de 1<sup>ste</sup> generatie een 'mystieke religiositeit' toegeschreven die zij vertaalden in hun symbolisme.<sup>7</sup> Maar dit leefde verder ook na de Eerste Wereldoorlog en zou tenslotte uitmonden in het Pelgrim initiatief, een vereniging van katholieke intellectuelen die een nieuwe invulling wilden geven aan hun geloof en het religieus engagement van de kunst. Ook zij omarmden de Vlaamse expressionisten. Zij beschouwden Albert Servaes en Edgar Gevaert als behorende tot hun groep. Gevaert- door de Pelgrim geprezen als de Van Gogh van Vlaanderen - was overigens prominent aanwezig op de expositie met het monumentale doek 'Mozes' (ook nu te zien) en zijn boeken 'Het



*In de schaduw van de Grote Meesters konden zich de Grote Helpers tonen. Zoals Louis DuBar die in de stijl van zijn opdrachtgever George Minne aan 'sensuele genoegdoening' vorm gaf (C: Didier Verriest)*

nu gewijzigd en zien we ook geïllustreerd in de tentoonstelling. De reden om naar Latem te komen was het nieuwe cultureel klimaat dat hier was ontstaan. Het was dé plaats waar kunst kon gedijen, waar de kunstenaar inspiratie vond en dus productief kon zijn. Niet langer de vlucht en zoektocht

*Geloof* en 'Voor waren Rijkdom' die helemaal het religieuze sentiment uitstraalden. Ook andere geëxposeerde boeken sloten aan bij deze religieuze ondertoon. De aanwezigheid van de eerder vrijzinnige kunstenaars zoals Coddron, deed daaraan geen afbreuk want hun humanistische visie en vooral dan hun vertaling in hun werk was niet tegengesteld aan culturele opvattingen van de gelovige kunstenaars.

Maar de tentoonstelling illustreert ook een wijziging in het artistiek landschap. De 1<sup>ste</sup> generatie kunstenaars vestigde zich te Latem in het zog van de welstellende stedelingen als een vlucht uit de vervuilde, dompige stadsomgeving. Hun zoektocht naar een arcadisch alternatief, werd de motivatie om in Latem te verblijven. Maar dit was

<sup>6</sup> VANROBAEYS, Piet, *Van goeden huize. Over Vlaams expressionisme en wat 31 hedendaagse Vlaamse kunstenaars daarvan denken*. Uitg: Openbaar Kunstbezit Vlaanderen, 1990, nr. 2. Geraadpleegd op 23 maart 2023 op: <https://www.okv.be/archive>

<sup>7</sup> BOYENS, Piet, 'Het symbolisme en de schilderkunst in België', in: *Vlaanderen Kunsttijdschrift*, jg.53, 2004, p. 18 -25. En: BOYENS, Piet, *Symbolisme in Vlaanderen. De eerste generatie kunstenaars in Sint-Martens-Latem*, WBOOKS, Het Noordbrabans Museum, 's-Hertogenbosch, 2022.

naar het arcadische alternatief maar wel de esthetiek van het landschap, met de Leie als voornaamste picturaal element werd de aantrekkingspool.

Vandaar dat we de aanwezigheid van de, al dan niet *amateur* 'Leieschilders' niet mogen veronachtzamen. Zij boetseerden het idyllisch beeld van het Leielandschap. Dit maakte deel uit van het mythologiseren van het Leielandschap dat doorheen de jaren alsmaar groter werd door de Leie, het landschap, de activiteiten en haar bewoners als picturale elementen te gebruiken. Het werd een onuitputtelijke inspiratiebron voor die vele Leieschilders die zouden volgen, generaties na elkaar.<sup>8</sup> Sommigen stoorden zich aan het amateurgehalte van de tentoonstelling. De toch minzame Gust De Smet omschreef het – smalend - als '*een expositietje*' en waarvan sommige deelnemers enkel '*te Laethem verbleven*'<sup>9</sup> en dus niet behoorden tot de kerngroep van de Latemse kunstenaars. Ook vanuit de hoek van het gezaghebbende kunsttijdschrift de Centaure / Sélection klonk zelfs een zeker misprijzen. Maar dit hield eerder verband met hun promotiepolitiek voor het expressionisme dat moest afgezet worden tegen het impressionisme.

Opvallend dat ook de aanwezigheid van kunstenaars zoals Albert Saverijs en Albert Claeys op de korrel werden genomen. Desondanks zullen deze hun plaats veroveren in de groep van Latemse kunstenaars.<sup>10</sup>

Met de tentoonstelling wijzigde ook het artistieke landschap. Tot dan was de Latemse kunstscène het verlengde van de Gentse. De kunstenaars, veelal Gentenaars, bleven aangewezen op die typisch stedelijke, artistieke omgeving met de exposities, de salons, de hotels met kunstactiviteiten, kunstgalerijen en vooral de kunstkringen zoals de Cercle Littéraire. Met de expositie van 1924 verplaatste zich de focus naar de plattelandsgemeente, en werd indirect aangegeven dat Latem en haar kunstenaars het centrum was van de Vlaamse dus ook van de Gentse kunst. Daarmee kreeg het dorp nog meer luister

De expositie zet ook de focus op een scharniermoment in de ontwikkeling van de Vlaamse (Latemse) kunst. Zij toont ons de evolutie van twee stromingen. Met enerzijds het (neo-) impressionisme dat al een tijdlang tanend was en waarvan het meest invloedrijke figuur Emile Claus met zijn luminisme in dat jaar was overleden. Anderzijds zien wij de *sturm und drang* van het expressionisme, waartoe een aantal tenoren, zoals Gust De Smet en Constant Permeke, zich hadden bekeerd. Deze transitiefase was reeds vroeger ingezet, maar door werken te tonen van zowel de 1<sup>ste</sup> als de 2<sup>de</sup> generatie van de Latemnaars werd die verandering in de artistieke opvattingen des te duidelijker.

Het initiatief kende een enorme bijval. Alleen al in het gastenboek tekenden een 500-tal bezoekers. Honderden kunstliefhebbers bezochten de expositie en aansluitend de gemeente. Meteen kreeg het begrip *Latem, de kunstenaarsgemeente*, een concrete invulling. Parallel kwam ook het kunsttoerisme op gang. Het merendeel van de bezoekers waren Gentenaars die ook de

---

<sup>8</sup> HAELEMEERSCH, Albert-Fernand., *Verknocht aan het land in de Leiebocht. Latems Kunstleven tussen 1890 en 1990*, uitgave door NV Drukkerij De Muyter, Deinze, i.s.m. vzw Latemse Kunst en VDK, 1991. En: HAELEMEERSCH, Albert-Fernand, *Latemse kunstenaars, de Vijfde Generatie*, De Muyter-Deinze, 1998.

<sup>9</sup> Geciteerd in BOYENS, Piet, *Sint-Martens-Latem. Kunstenaarsdorp in Vlaanderen*. Lannoo, Tielt, 1998., p.121. en in: DE SMET, Johan, *Sint-Martens-Latem en de kunst aan de Leie. (1870-1970)*. Lannoo, Tielt, 2000., p. 236.

<sup>10</sup> DE SMET, Johan, o.c., p.236.

charmes van het Leiedorp kwamen opsnuiven zodat een nieuwe migratiegolf van welstellende stedelingen op gang kwam <sup>11</sup> met in hun zog opnieuw enkele figuren uit het artistieke midden.

## De reconstructie

Het was de ambitie van een werkgroep om die tentoonstelling van 1924 te reconstrueren. Met de oorspronkelijke catalogus in de hand ging men op zoek naar de toen tentoongestelde werken, om dan vrij snel vast te stellen dat dit een onmogelijke taak was. Vele werken waren niet op te sporen, anderen waren niet te authenticiseren omdat de titel gewijzigd was. Men besloot toen zich te beperken tot werken verzamelen die relevant waren voor de tijdsperiode. Ook dit was niet evident want de geschiedenis had sommige kunstenaars gewoon geskippt.

Maar het resultaat van de zoektocht blijft verrassen. De kunstliefhebbers kunnen een zeer uiteenlopende collectie zien van werken die tot op heden nauwelijks werden geëxposeerd, zoals 'Vissers aan de Leie' van Frits Van den Berghe en 'Pastoor Van Wambeke' van Gustave Van de Woestijne ...En hoe verrassend is het beeld 'De Baadster' van Louis DuBar, of de confrontatie van een typisch Servaes-landschap met een gelijkaardig landschap van de zoekende Permeke, of het naïeve maar zo tedere werk van Albijn Van den Abeele of Seraphijn De Rijcke? En hoe boeiend is de link met andere kunsten zoals de drukkunst van Jules De Praetere of het kunstambacht van Elisabeth De Saedeleer?

Deze reconstructie-tentoonstelling brengt u dus eventjes terug in de tijd. Ze wordt onderbouwd met een catalogus met fraaie illustraties en bevattelijke beschrijvingen van de kunstenaars. Ook enkele persreacties van toen en een kritische blik van Karel Van de Woestijne werden opgenomen.

Op basis daarvan kan de bezoeker/kunstliefhebber zelf uitmaken of de geschiedenis al dan niet de schifting passend heeft uitgevoerd.

*Raphaël Van Lerberge*  
*Voorzitter Latemse Kunstkring*

---

<sup>11</sup> LABEEU, Y, *Componenten van het machtsverwervingsproces op het micro-politiek vlak na W.O.II in casu: de gemeenteraadsverkiezingen te Sint-Martens-Latem (1946-1982)*, onuitgegeven masterthesis, RUG, 1984.